

УДК 811.111'27

О. В. Федорова,

кандидат філологічних наук, доцент

(Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

fedorova12012@yandex.ua

СЕМАНТИЧНІ КОРЕЛЯЦІЇ В ПАРАДИГМІ ЕКСПЛІЦИТНО МАРКОВАНИХ МАСКУЛІНІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано експліцитно марковані маскулінізми, що наявні в лексикографічному описі сучасної англійської мови. Увагу зосереджено на експліцитних маркерах маскулінності – man / man-, -boy / boy-, -master / master-. На основі аналізу їх семантичного, твірного значення, реляційних та твірних моделей утворених ними назв осіб, визначено місце маркерів в градуальних опозиціях за ознаками віку та статусу. На базі кількісних даних лексикографічного дослідження встановлено та співставлено продуктивність досліджуваних маркерів.

Постановка проблеми. Оцінка мови як дзеркала світу є загальноприйнятою. Серед усіх аспектів багатогранного світу людині найцікавіше бачити в дзеркалі мови саму себе. Саме цим бажанням пояснюється сьогоденний антропологічний поворот лінгвістики та поява і стрімкий розвиток цілого ряду людино-орієнтованих галузей мовознавства. Гендерна лінгвістика зосереджена на відображенні в мові статевих та гендерних характеристик людини. Маскулінність та засоби її репрезентації в мові є проблемою, обговорення якої не вчуває в наукових колах і потребує ґрунтовного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Кількість праць, присвячених опису засобів та способів репрезентації маскулінності в англійській та інших мовах достатньо велика, щоб ґрунтовно висвітлити більшість аспектів даної проблеми, включаючи особливості мовного втілення концепту "чоловік", мовного вираження маскулінності як соціокультурної категорії, конструювання даного гендера в дискурсі, особливості чоловічої мовної поведінки, динамічні аспекти репрезентації маскулінності, а також різностороннє виявлення стереотипності у використанні мовних одиниць на позначення чоловіка [1-5], однак питання про семантичні значення маркерів маскулінності, їх статусні, вікові, реляційні конотації досі залишається нерозв'язаним.

Мета статті – проаналізувати та співставити семантичні значення маркерів маскулінності в межах вікових, реляційних та статусних опозицій.

Виклад основного матеріалу. Сучасна англійська мова володіє надзвичайно обмеженими ресурсами експліцитного маркування назв чоловіків, порівняно з відповідними засобами маркування назв жінок. Традиційно експліцитними маркерами маскулінності в англійській мові вважають -man / man-, -boy / boy-, -master / master.

Експліцитний гендерний маркер маскулінності –man / man-. Особливостей використання маркера маскулінності -man / man- так чи інакше торкалися у своїх дослідженнях багато авторів, фокусуючи увагу на його продуктивності, валентності, етимології, гендерній нейтральності / маркованості утворених ним назв осіб, стереотипності їх сприйняття, дискурсивних особливостей та діахронічних тенденцій використання.

Така пріоритетність перед іншими гендерними маркерами пояснюється:

- високою діахронічною та синхронічною продуктивністю напівафікса;
- високою часткою його дериватів в загальному підрахунку гендерно маркованих назв осіб;
- семантикою (поєднанням гендерно нейтральних та гендерно маркованих семем в складі лексики, особливості активізації яких в мовленні є соціально значимими та часто стереотипними).

Всього в лексикографічному описі нами зафіксовано 564 назви осіб, експліцитно маркованих – man / man-, що у процентному відношенні складає 52 % від загальної кількості експліцитно маркованих маскулінізмів. Найпродуктивнішою словотвірною моделлю маскулінізмів з -man є "Іменник + -man". Для неї характерний широкий спектр реляційних моделей та значень:

- "інструментатив-агентив (М)" зі значенням "man, що користується у своїй діяльності X-інструментом", де X – твірна основа (*axeman, bowman, gadman, hammer-man, hatchet man*);
- "об'єктив-агентив (М)" зі значенням "man, що здійснює дію, спрямовану на X-предмет, його виготовлення, догляд, продаж тощо", де X – твірна основа (*bookman, brakesman, businessman, cattle man, coalman, clay-man, glassman, horseman, meatman, muffinman, newsmen, proseman, lumberman*). У цій групі досить значною є підгрупа маскулінізмів, утворених за реляційною моделлю "транспортів-агентив (М)", зі значенням "man, що керує X-транспортним засобом", де X – твірна основа (*boatman, bulldozerman, cabman, carman, cartman, coachman, draftsman, ferry-man, gigman*);
- "інклюзив-агентив (М)" зі значенням "man, що належить до X-групи", де X – твірна основа (*banksman, assemblyman, crewman, gangman, infantryman, jurymen, militiaman, office-man*);
- "локатив-агентив (М)", зі значенням "man, що виконує певну діяльність, проживає в X-місці", де X – твірна основа (*woodsman, townsman, stockman, ship-man, ranchman, backroom man*);

- "темпоратив-агентив (М)", зі значенням "man, що виконує діяльність протягом Х-часу, до Х-моменту", де Х – основа (*day-man, minute-man, four-minute man*);
- "агентив-агентив (М)", зі значенням "man, що є Х-особою", де Х – твірна основа (*sailor-man, yeggman, fellowman, boss man, liegeman*).

Словотвірна модель "Прикметник + man" є досить малопоширеною. Маскулінізми, утворені за даною моделлю, становлять не більше 5-7 %. Типовою для даної підгрупи є реляційна модель "дискриптив-агентив (М)", зі значенням "man, що володіє Х-ознакою", де Х – твірна основа (*bad man, my man, old man, fresh man, front man, dead-man, funny man, gentleman, superman, new man*). Ще менше продуктивною є словотвірна модель "Дієслово + man". Зазначимо, що ідентифікація основи як іменної чи дієслівної є ускладненою (*bindleman, gagman, patrolman, serviceman, stuntman*). У своєму дослідженні, визначаючи тип твірної основи, ми орієнтувались на інформацію словника Вебстера [6]. Для даної групи назв чоловіків типовою є реляційна модель "дія-агентив (М)" зі значенням "man, що виконує Х-діяльність", де Х – твірна основа (*workman, weigh-man, watchman, repair-man, pitchman, ploughman, hangman, hit man, freezeman*).

Розглядаючи маркер маскуліності -man / man- в плані реалізації ним своїх основних та додаткових значень, ми виявили наступні закономірності:

- традиційно маркер -man / man- вживається в найбільш загальному значенні "чоловік" без імплікації соціальних, вікових, реляційних ознак референта (*he-man, mass-man, everyman, huntsman, townsman, bondsman, clergyman, Englishman*);
- значну частину становлять лексеми, де -man / man- реалізує значення "чоловік-працівник, робітник, підлеглий" (*aircrewman, bankman, cley-man, feather-man, fly-man, foot-man, transit man*);
- в окремих випадках в складі маскулінізму активується значення "чоловік жінки, коханий, коханець, батько" (*bridesman, houseman, old man*).

Експліцитний маркер маскуліності -boy / boy-. Експліцитний маркер маскуліності -boy / boy- є другим за чисельністю утворених назв чоловіків (виявлено нами 75 лексем). Як і для більшості інших, для даної групи характерною є іменна твірна модель. Вона є досить варіативною в плані реляційних моделей:

- "об'єктив-агентив (М)" зі значенням "boy, що здійснює дію, спрямовану на Х-предмет, його виготовлення, догляд, продаж тощо", де Х – основа (*cowboy, herd-boy, horseboy, ticket boy*);
- "інклюзив-агентив (М)" зі значенням "boy, що належить до Х-групи", де Х – твірна основа (*schoolboy, choir-boy, homeboy*);
- "локатив-агентив (М)", зі значенням "boy, що виконує певну діяльність, проживає в Х-місці", де Х – твірна основа (*backroom boy, boy uptown, hospital-boy, house-boy, shop-boy, pantry-boy*);
- "агентив-агентив (М)", зі значенням "boy, що є Х-особою", де Х – основа (*lover boy, toy boy*).

Другою за кількістю є словотвірна модель "Прикметник + man", що відповідає реляційній моделі "дискриптив-агентив (М)", зі значенням "boy, що володіє Х-ознакою" (*gold boy, big boy, blue boy*). Маскулінізми з -boy / boy- з дієслівною основою малочисельні (*flyboy, plough-boy*).

Відповідно до словника Вебстера, повнозначний лексемі boy властивий ряд значень. Більшість з них актуалізуються маркером маскуліності -boy / boy-:

- "хлопчик, юнак (до 18 р.)" (*boy scout, charity-boy, choir-boy, day-boy, gown-boy, hospital boy*);
- "недосвідчений молодий чоловік" (*hawk-boy, ball boy, potboy, bug boy, cowboy, office-boy*);
- "чоловік нижчого соціального становища, нації" (зневажливе) (*blue boy, toy boy, rah-rah boy*);
- "чоловік" (розмовне) (*backroom boy, big boy, wide boy, boy in blue*).

Типовим для маркера -boy / boy- також є значення "робітник, працівник, прислуга" (*stockboy, shop-boy, pantry-boy, lather boy, jack-boy, knife-boy, bus-boy, page-boy*). У парадигмі ЕММ -boy / boy- є саме тим формантом, що реалізує в складі назв чоловіків додаткове значення "коханець, сексуально привабливий чоловік, хлопець" (*lover boy, playboy, rent boy, blue-eyed boy, toy boy*).

Експліцитний маркер маскуліності -master (master-). У сучасному мовознавстві формант -master / master- не визначається як гендерний маркер. Поодинокими є дослідження щодо його продуктивності, морфологічного статусу, словотвірних моделей [2: 55]. Однак, враховуючи наступні аргументи, ми вважаємо -master / master- експліцитним маркером маскуліності:

- у складі лексем -master / master- постійно реалізує значення маскуліності;
- у групі маскулінізмів, маркованих -master / master-, існує стійка тенденція до утворення пар з семантично спорідненими фемінізмами, експліцитно маркованими напівафіксами -mistress / mistress-, -lady / lady- та іншими;
- у парах типу *webmaster – webmistress* єдиними диференціюючими семами є "маскуліність" та "фемініність", що дозволяє визначити дані елементи саме як гендерні маркери;
- напівафікс -master / master- є продуктивним як у діахронії (сумарна діахронічна продуктивність – 128 одиниць [2: 55]), так і в синхронії (загальна кількість виявлених нами – 66).

Для маркера -master / master- властиві словотвірні моделі "Іменник + master", "Прикметник + master" [2: 55]. Даній групі властиві реляційні моделі:

- "дискриптив-агентив (М)" зі значенням "master, що володіє Х-ознакою", де Х – твірна основа (*dancing-master, drawing-master, riding-master, sailing-master*);
- "об'єктив-агентив (М)" зі значенням "master, що спрямовує свою діяльність на Х-об'єкт", де Х – твірна основа (*horse-master, form-master, concert-master, toast-master*);
- "локатив-агентив (М)" зі значенням "master, що здійснює свою діяльність в Х- місці", де Х – твірна основа (*harbour-master, dock-master, station-master*).

Значення ЕМ -master / master- у складі утворених маскулінізмів не є однорідним. Можливо виділити наступні підгрупи за критерієм додаткових значень:

- master – "діяч" (*paymaster, weigh-master, bridge-master, horse-master*);
- master – "вчитель, наставник" (*writing-master, resident master, careers master, schoolmaster*);
- master – "керівник, ведучий, головний" (*chair-master, chapel-master, job-master*);
- master – "власник, господар" (*horse-master, barge-master, botmaster, ship-master*).

Аналізуючи семантичні значення експліцитних маркерів маскулінності, ми відзначили ряд суттєвих відмінностей, характерних для кожного з них і їх похідних відповідно. Було виокремлено кілька опозицій, що послідовно проявляються в межах рядів маскулінізмів, утворених за допомогою різних маркерів.

Досить регулярно серед маркерів маскулінності проявляється градуальна опозиція за ознакою віку. Назви чоловіків, марковані -boy / boy-, як правило, імплікують ознаки "дитячий, молодий вік" відповідно до основного значення лексеми boy (*boy scout, charity-boy, choir-boy, day-boy, gown-boy, hospital boy, schoolboy*). Пор.: *headboy – headman, schoolboy – schoolman, scout boy – scout master, gownboy – gownsman*. Однак у даній групі чітко прослідковується тенденція до вираження семи "дорослий чоловік" у маскулінізмів з -boy / boy-, що належать до розмовної лексики, сленгу (*backroom boy, big boy, boy with toys, wide boy, boy in blue, boy uptown*). Відповідно, можна виділити два центри розподілу маскулінізмів з -boy / boy- в опозиції за ознакою віку.

Формант -man / man- типово бере участь в утворенні назв чоловіків за професією, родом діяльності, тому найчастіше імплікує ознаку "дорослий чоловік". Але значною також є кількість лексем, що номінують чоловіків за соціальним статусом, національною, расовою приналежністю, релігійними, культурними вподобаннями, що суттєво розширює діапазон вікових ознак, які виражає маркер. Маскулінізми, марковані -master / master-, утворюють майже однорідну групу за ознакою "вік", що обумовлене специфікою самого маркера. Останній використовується переважно для формування назв чоловіків, що займаються керівною діяльністю, володіють майном, розпоряджаються власністю, що майже обов'язково передбачає сему "дорослий вік" (*chair-master, chapel-master, job-master, workmaster, barge-master, botmaster, iron-master, ship-master*).

Значення маркера	-boy/boy-		-man / man-	-master / master-
	Загальноживана лексика	Розмовна лексика, сленг		
Хлопчик				
Юнак				
Дорослий чоловік				

Рис. 1. Опозиція в парадигмі експліцитно маркованих маскулінізмів за ознакою "вік".

За ознакою "вік" маскулінітиви утворюють градуальну опозицію, але через семантичну багатозначність маркерів групування назв чоловіків за ступенями є нечітким.

Наступна опозиція, яку можна чітко прослідкувати, визначається за статусною ознакою і також має градуальну структуру. Розташування маркерів в опозиції є прямо пропорційним до їх розподілу в опозиції за ознакою віку, що зумовлене екстралінгвістичною залежністю між віком референтів та їх статусними характеристиками. Найнижчий ступінь обіймає -boy / boy-, що в складі маскулінізмів реалізує низькостатусні семи "помічник майстра, робітника, різнороб" (*clapper boy, bundle boy, cabin boy, hawk-boy, office-boy, pantry-boy, stable boy*), "некваліфікований, низькооплачуваний робітник" (*bell boy, button boy, paper-boy, post-boy*). Пор.: *batboy – batsman, cowboy – cowman, herdboy – herdman, newsboy – newsmen, office-boy – office-man*. Водночас, у групі маскулінізмів з -boy / boy- наявні лексеми, що імплікують ознаку "високий статус" (*backroom boy, big boy, boy in blue, boy uptown*). Сюди належать одиниці з числа тих, що імплікують вікову характеристику "дорослий чоловік" та належать до розмовної лексики, сленгу.

В групі маскулінізмів, утворених за допомогою -man / man-, спостерігаємо варіативність в плані вираження статусних характеристик. Найвищий ступінь в опозиції займає маркер -master / master-. У групі його похідних найбільшу частку становлять ті, в складі яких маркер актуалізує додаткові значення "керівник, майстер, власник, начальник". При цьому, серед маскулінізмів підгрупи немає одиниць, що позначають осіб з низькими статусними характеристиками. Статусні кореляції чітко виявляються в спільнокоренових одиницях: *bargeman – bargemaster, coalman – coalmaster, horseboy – horseman –*

horsemaster, headboy – headman – headmaster. Є випадки нейтралізації опозицій: sheepman – sheepmaster, lockman – lockmaster, property man – property master.

Значення маркера	-boy (boy-)		-man (man-)	-master (master-)
	Загальноживана лексика	Розмовна лексика, сленг		
Низький статус				
Середній статус				
Високий статус				

Рис. 2. Опозиція в парадигмі експліцитно маркованих маскулінізмів за ознакою "статус".

Щодо здатності виражати реляційні характеристики (родинний стан, одруженість, інтимні стосунки з жінками) маркери є також нерівноцінними. Найбільше лексем, що виражають стосунки референта-чоловіка з жінками (*lover boy, playboy, blue-eyed boy, gold boy, toy boy, boyfriend*) та чоловіками (*rent boy*), утворює маркер -boy / boy-. Незначний відсоток таких лексем знаходиться в групі маскулінізмів, маркованих -man / man- (*bridesman, groomsman, old man*). Маркер -master / master- є індіферентним в плані вираження реляційних характеристик референта.

Висновки. Завершуючи статтю, зазначимо, що експліцитні маркери маскулінності забезпечують потребу в експлікації гендерної приналежності, імплікації вікових, статусних, реляційних характеристик референта. Вони є продуктивними на сучасному етапі у багатьох сферах вжитку мови. Володіючи різноманітною семантикою, маркери маскулінності та їх похідні лексеми наповнюють цілий ряд лексико-семантичних груп.

Перспективою подальших досліджень проблеми є виявлення дискурсивної та діякронічної варіативності експліцитного гендерного маркування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Архангельська А. М. Маскулінність та фемінінність як соціокультурні категорії на тлі слов'янського антропонімікону / А. М. Архангельська // Мовознавство. – 2006. – № 1. – С. 84–85.
- Аффиксоиды, полуаффиксы и аффиксы в научном стиле и литературной норме : [сб. ст.] / [редкол. : Н. А. Ознобихина (отв. ред.) и др.]. – Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1980. – 175 с.
- Бабаш Г. А. Мовна особистість та гендерні стереотипи / Г. А. Бабаш // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 2. – С. 147–150.
- Дудолодова О. В. Динаміка мовної репрезентації гендера в англійському публіцистичному дискурсі (друга половина XX ст. – початок XXI ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ольга Леонідівна Дудолодова. – Харків, 2003. – 198 с.
- Мартинюк А. П. Конструювання гендера в англійському дискурсі / Алла Петрівна Мартинюк. – Харків : Константа, 2004. – 292 с.
- New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury, Ct. : Lexicon Publications, Inc., 1993. – 1248 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

- Arkhanhel'ska A. M. Maskulinnist' ta femininnist' yak sotsiokul'turni kategorii na tli slovianskogo antroponimikonu [Masculinity and Femininity as Sociocultural Categories on the Background of Slavic Anthroponymycon] / A. M. Arkhanhelska // Movoznavstvo [Linguistics]. – 2006. – № 1. – S. 84–85.
- Affiksoidy, poluaffiksy i affiksy v nauchnom stile i literaturnoi norme [Affixoids, Affixes and Semiaffixes in the Scientific Style and Literary Norm] : [sb. st. / redkol. : N. A. Oznobikhina (otv. red.) i dr.]. – Vladivostok : DVNTS AN SSSR, 1980. – 175 s.
- Babash G. A. Movna osobystist' ta genderni stereotypy [Language Personality and Gender Stereotypes] / G. A. Babash // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seria № 9. Suchasni tendentsii rosvytku mov [The Scientific Journal of the National Pedagogical University Named after M. P. Dragomanov]. – K. : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2007. – Vyp. 2. – S. 147–150.
- Dudoladova O. V. Dynamika movnoi representatsii gendera v angliis'komu publistystychnomu dyskursi (druga polovyna XX st. – pochatok XXI st.) [Dynamics of the Language Gender Representation in the English Publicistic Discourse (the Second Half of the XX Century – the Beginning of the XXI Centuries)] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Ol'ga Leonidivna Dudoladova. – Kharkiv, 2003. – 198 s.
- Martyniuk A. P. Konstruiuvannia gendera v anglomovnomu dyskursi [Gender Construction in the English Discourse] / Alla Petrivna Martyniuk. – Kharkiv : Konstanta, 2004. – 292 s.
- New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury, Ct. : Lexicon Publications, Inc., 1993. – 1248 p.

Матеріал надійшов до редакції 12.06. 2013 р.

Федорова О. В. Семантические корреляции в парадигме эксплицитно маркированных маскулинизмов английского языка.

В статье проанализированы эксплицитно маркированные маскулинизмы, представленные в лексикографическом описании современного английского языка. Внимание сосредоточено на эксплицитных маркерах маскулинности -man / man-, -boy / boy-, -master / master-. На основе анализа их семантического, словообразовательного значений, словообразовательных и реляционных моделей образованных ими названий лиц, определено место маркеров в градуальных оппозициях по признаку возраста и статуса. На базе количественных данных лексикографического исследования установлена и сопоставлена продуктивность исследуемых маркеров.

Fedorova O.V. The Semantic Correlation in the Explicitly Marked Masculinisms Paradigm of Modern English.

Explicitly marked masculinisms that are lexicographically described in modern English are analyzed in the article. The attention is focused on the explicit masculine markers -man / man-, -boy / boy-, -master / master-. The place of the markers in the age and status oppositions is defined on the basis of their semantic and derivative meanings as well as on the basis of relational and derivative structures of their derivatives. The productivity of the markers is determined and compared on the basis of the lexicographical research data.